

2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ VE IMF'NİN ÖNERDİĞİ EKONOMİ POLİTİKALARININ KRİZLE MÜCADELEDEKİ ROLÜ

*Simla GÜZEL**

Özet

2007 yılında başlayan ve 2008 yılına gelindiğinde tüm dünyayı etkisi altına alan küresel ekonomik kriz, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından bu yana yaşanan en büyük ve derin kriz olarak nitelendirilmektedir. Krizin nedenleri finansal piyasalarda yaşanan boşluklara dayanmaktadır. Ayrıca; Dünya ekonomisinde önemli bir yere sahip olan Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) da krizlere olan etkileri uzun süredir tartışılmakla birlikte yaşanan son krizle yeniden gündeme gelmiştir. Kuruluş yapılan tüm eleştirilere rağmen önceki krizlerde olduğu gibi 2008 krizinin etkilerinin ortadan kaldırılmasında da aktif bir şekilde rol oynamıştır. Ayrıca kuruluş yapılan eleştiriler doğrultusunda 2009 yılından itibaren kendi içerisinde reform çalışmalarına başlamıştır.

***Anahtar Sözcükler:** Kriz, Küresel Ekonomik Kriz, IMF ve Krizler.*

2008 Global Economic Crisis and The Role of IMF Politics in Overcoming The Crisis

Abstract

The crisis has been started in 2007 and gripped all the world early 2008 is showed as the biggest crisis experience since the 1929 World Economic Depression. The reasons of the crisis are based on the gaps in the financial markets. Also, the effects of International Monetary Fund (IMF) that has had important place on the crises in the world economy has been discussed for a long time, which is become a current issue with together the last crisis. Despite of all critics, IMF has played an active role to abolish the effects of 2008 crisis like the previous crises. In additional,

* Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi, İİBF, Maliye Bölümü.

organization has started reform studies in itself since 2009 to driving critics that are done towards it.

Key Words: *Crisis, Global Economic Crisis, IMF and crises.*

1. GİRİŞ

2008 yılında yaşanan krizde dünya ekonomisi çok büyük bir bunalımla karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin ortaya çıkış sebebi Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) son yıllarda kolay kredi döneminin başlayarak faizlerin düşmesine ve konut kredilerinin aşırı derecede genişleme göstermesine bağlanmaktadır. Bu dönemde, düşük faizlere güvenen düşük gelir grupları da konut kredilerini tercih etmiştir. Ancak ardından ABD Merkez Bankası'nın faizleri yükseltmesi ve bir süredir artış gösteren ev fiyatlarının düşüşe geçmesi kişilerin aldıkları kredileri geri ödeyememesine ve beklentilerinin gerçekleşmemesine neden olmuştur. Bugüne kadar dünya ekonomisinin yaşadığı en büyük kriz 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı iken 2008 kriziyle birlikte uzun ve derin bir durgunluğun yaşanması, iki kriz arasında bazı benzerliklerin olduğuna dikkat çekmiştir. Ancak 2008 Krizinin küreselleşmenin etkisiyle tüm dünyaya daha kolay bir şekilde yayılması ve bu dönemde finansal araçların miktarının fazla oluşu nedeniyle denetimde sıkıntılar yaşanması gibi sebeplerle, olumsuz etkilerinin daha fazla hissedildiği söylenebilir.

Dünya ekonomisinin yönlendirilmesinde önemli bir yere sahip olan Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) yaşanan krizlere etkisi ve krizlerin etkilerini bertaraf etme konusunda aldığı önlemlerin başarısı uzun süredir sorgulanmakla birlikte, bu konu 2008 krizinin yaşanmasıyla yeniden gündeme gelmiştir. Bu çalışmanın amacı da, kuruluşun krize olan etkisini ve 2008 krizinin sonucunda yeni kararlar alarak kendi içerisinde başladığı reform çalışmalarını incelemektir.

2. KAVRAMSAL OLARAK EKONOMİK KRİZ

Kriz kelimesinin etimolojik kökeni Yunanca'daki "krisis" kelimesine dayanmaktadır. Sosyal bilimler açısından incelenecek olursa, "bunalım" ve "buhran" kelimeleriyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Turgut, 2006: 2).

Çalışmanın inceleme alanı olan kriz, önceden bilinmeyen, öngörülmeleyen bazı gelişmelerin; makro düzeyde genel ekonomi, mikro düzeyde ise, firmaları önemli bir şekilde etkileyecek sonuçların ortaya çıkarması şeklinde açıklanabilir (Aktan ve Şen, 2001: 1225).

Krugman'a göre; genişletici maliye politikaları ve para politikaları, yurt içi paranın değer kazanması, cari açığın artması, uluslararası rezervlerin azalması gibi nedenlerle krizler oluşmaktadır (Krugman, 1979: 317).

Ekonomik krizin tanımlamasını yapmak oldukça zordur. Çünkü; ekonomik kriz denildiğinde akla; durgunluk, resesyon, enflasyon ve deflasyon gibi kavramlar gelmektedir. Bunlardan hangilerinin kriz statüsünde değerlendirileceği net değildir (Eğilmez, 2009: 48).

Ancak sonuçta; ekonomik krizler tüketici talebinde ve firmaların yatırımlarında düşüşlerin yaşanmasına, işsizliğin artmasına ve bunlara bağlı olarak da halkın yaşam standardının düşmesine yol açmaktadır (Eğilmez, 2009: 48). Krizler yapıları gereği; herhangi bir organizasyonda ortaya çıktıklarında diğer sektörleri de etkileyebilmektedirler. Etkiledikleri sektörler açısından değerlendirildiğinde, krizler, reel sektör krizleri ve finansal sektör krizleri olmak üzere ikiye ayrılır. Reel krizler, temel ekonomik göstergeler olan üretim ve istihdamda iniş çıkışların olması ile oluşurlar. Finansal krizler ise; ekonomide reel kesimlerin tahrip olması ve piyasaların etkin işleyişinin bozulması olarak açıklanabilir (Turgut, 2006: 3).

Krizler önceden tahmin edilmeyen bir anda ortaya çıkarlar. Kısa süreli ya da uzun süreli olabilirler. Kısa sürmesi, krizin ortaya çıktığı organizasyonun, krizi atlatabilmek için, gerekli tedbirler alabilme yeteneğine bağlıdır. Ayrıca herhangi bir organizasyonda çıkan kriz sahip olduğu yayılma etkisiyle diğer organizasyonları da etkileyebilmektedir. Krizin sayılan tüm bu olumsuzluklarının yanında kişiler ve organizasyonlar için bir fırsat yaratabilme niteliği de vardır (Aktan ve Şen, 2001:1225-1226). Kapitalist sistemde, krizler ekonominin bir kesimini dengesizleştirirken bazı firmaların güçlenmesine ve tekelleşmesine yol açmaktadır. Yani güçlü kuruluşlar, zayıf olanların piyasadan tamamen çekilmesini sağlayarak kendi güçlerini daha da arttırmaktadırlar (Önder, 2001: 46).

3. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİNİN ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

3.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizinin Sebepleri

2007 yılında ABD'de başlayan kriz 2008 yılına gelindiğinde tüm dünyaya yayılmıştır. 2008 Krizi, 1929'dan bu yana yaşanan en büyük kriz olarak görülmektedir. Temelinde ABD'de konut piyasasının aşırı derecede yaygınlaşması olan kriz başka nedenlere de dayanmaktadır. Hatta bu nedenler krizin bu denli gelişmesine ortam hazırlamada önemli rol oynamışlardır. Bu nedenler şöyle sıralanabilir:

Bunlardan ilki; *son yıllarda ABD'de faiz oranlarının çok düşük olmasıdır*. 1990'lardan bu yana faiz oranlarında düşme yaşanmıştır ancak bu

durum, 2001 yılında İkiz Kulelerin yıkılmasıyla birlikte daha da belirginleşmiştir. ABD o dönemde para deflasyonunun olacağı korkusuyla dünyada aşırı tasarrufu engellemek adına faiz oranlarını düşürmeyi tercih etmiştir. 1990'lerden itibaren parasal genişleme, düşük faiz oranı düşük enflasyon gibi ekonomik göstergelerde yaşanan olumlu gelişmeler ekonomik istikrar açısından gayet ilımlı bir dönemin yaşanmasına sebep olmuştur. Birçok kişi ekonomideki bu makro ekonomik istikrarın makro ekonomik riskleri ortadan kaldırdığını düşünmüştür. Ayrıca son yirmi yıldır ABD'de yaşanan birçok ekonomik dalgalanmadan başarılı bir şekilde çıkılması ABD Merkez Bankası'na olan güveni de arttırmıştır. 2007 yılında yatırımcıların karar alırken riskleri de göz ardı etmesi krizin oluşmasına etki etmiştir (Goodhart, 2008: 332-334).

Yine *finansal yapıda yaşanan değişimlerin* de krize ortam hazırlayan etkenlerden bir diğeri olduğu söylenebilir. 1990'lerden sonra hızla yaşanmaya başlanan küreselleşme sürecinin sanayileşme oranını arttırarak ekonomik büyümeye yol açacağı düşünülmüştür. Ancak yaşanan krizler küreselleşme ile krizler arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır (Seyidoğlu,2003:141). Yaşanılan son krizde de liberalize edilen piyasaların yenilikçiliği ön plana alarak, ekonomik büyüme adına yeni finansal araçlar üretmesinin etkisi vardır. Son yıllarda ABD'de bu finansal araçlardan biri olan mortgage kredileri aşırı derecede genişleme göstermiştir (Goodhart, 2008: 334).

ABD'de faaliyet gösteren kredi puanlama kuruluşları, kredi risklerini puanlamaktadırlar. Ancak kuruluşların verdiği puanlar çok gerçekçi olmadığından bu da yatırımcıların yanılsamasına sebep olmuştur (Goodhart, 2008: 337).

Krugman'a göre *bugünkü krizin gerçekleşmesi biraz da 1980'lerden itibaren göreve gelen Reagan'ın uygulamaya koyduğu politikaların mirasıdır*. 1980 yılına kadar Amerika'da Federal bütçe borcunun GSYİH'ya oranı gayet düşükken, Reagan ile birlikte borçlanma oranı artmıştır. 1982 yılında, Reagan yönetimi tarafından finansal serbestlik ve deregülasyonu amaçlayan Garn-St. Germain Yasası çıkarılmıştır. Çıkarılan yasa; klasik mevduat bankacılığı dışındaki finans kuruluşlarının serbestleştirilmesi, kuruluşlar üzerindeki sınırlamaların ve düzenlemelerin kalkmasını sağlamıştır. Bu da kişilerin aşırı borçlanmasına sebep olmuş ve kötü yönetim uygulamalarına ortam hazırlamıştır. Öyle ki Amerikan halkı 1970'lerde gelirlerinin % 10'unu tasarrufa ayırırken 1980'lerde bu oran sifıra yaklaşmıştır (Krugman). ABD'de yaşanan 1980 borç krizinin ve 2008 küresel ekonomik krizinin ortak noktası, ülkenin her iki kriz öncesinde de cari açık sorununa sahip olmasıdır. Bu sorun ülkedeki tasarruf oranının düşük olmasından kaynaklanmıştır. Aynı yıllarda Japonya ve Çin de tasarruf oranlarının yüksek oluşuna bağlı olarak cari işlemler fazlası gerçekleşmiştir.

Bu iki ülkeden de, uluslararası rezerv miktarlarının aşırı artış göstermesiyle özellikle ABD'ye sermaye ihracı başlamıştır. Birçok ekonomist 2008 krizinin yaşanan bu küresel ekonomik dengesizlikten kaynaklandığını düşünmektedir. ABD ekonomisinde bu ülkelerin etkisiyle kolay kredi dönemi başlamıştır. Cari işlem fazlası olan ülkelerin merkez bankaları, rezervlerinin önemli bir payını ABD'nin devlet tahvillerine yatırmışlardır. Bu durum da ABD'de faizlerin düşmesine ve konut kredilerinin genişleme göstermesine yol açmıştır (Ito, 2009: 295).

Tüm bu sebeplerle 2008 krizinin aslında beklenen bir kriz olduğu söylenebilir. Kriz önceden tahmin edilebilmesine karşın; riskler göz ardı edilmiş ve kredi piyasalarındaki tehlikeler için hiçbir önlem alınmamıştır (Goodhart, 2008: 340). Başlangıçta yüksek gelirli müşterileri hedef alınarak tasarlanan krediler zaman içinde düşük gelirli müşterileri de kapsamıştır. Düşük oranlı faizlere güvenen müşteriler daha çok değişken faizli kredileri tercih etmişlerdir. Ancak ABD Merkez Bankası'nın faizleri yükseltmesi ve bununla birlikte bir süredir artış gösteren ev fiyatlarının da düşüşe geçmesi, müşterilerin aldıkları kredileri geri ödeyememeye başlamalarına neden olmuştur (Eğilmez, 2009: 66-67). Yaşanılan bu durumlara bağlı olarak belirsizlik ortamı kredi mekanizmalarına olan güvenin sarsılmasına neden olmuştur (Togan, 2009: 7). Bu dönemde şirket yönetimlerinin başarısızlığı, deregülasyon ve ahlaki zaafiyet problemleri de krizi tetikleyen nedenlerdendir (Aydoğuş, 2009: 3) 2007 yılı Haziran ayında, konut piyasasında başlayan finansal kriz, 2008 yılına gelindiğinde, borsa ve finans balonlarının patlamasıyla tüm dünyaya yayılmıştır (Aydoğuş, 2009: 27). Bu krizin diğer krizlerden farkı “yüksek hacimli türev ürünlerini” kapsaması ve buna bağlı olarak hasarın çok önemli boyutlarda olmasıdır (Togan, 2009: 7).

3.2. 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ile 2008 Krizinin Karşılaştırılması

Dünyada bugüne kadar birçok kriz yaşanmıştır. Ancak ekonomide uzun ve derin bir durgunluk denildiğinde akla ilk gelen 1929 Dünya Ekonomik Bunalımıdır.

1929 Bunalımı 20. yüzyılda yaşanan ve üç yıl süren en uzun ekonomik çöküştür. Kriz bankacılık sisteminde başlayıp finansal panik şeklinde tüm ekonomiye yayılmıştır (Mehren, 2009: 2). Bu dönemde başta ABD olmak üzere tüm dünyada aşırı üretim artışı yaşanmıştır. ABD'de yeni gelişmeye başlayan elektrik ve otomobil sanayileri ekonomide arz fazlalığına neden olmuştur. Sanayi sektöründeki gelişme hisse senetleri üzerinde spekülasyon hareketlerin oluşmasını sağlamıştır. Bu durum da tarım ve sanayi sektöründeki fiyatların düşmesini, ürün stoklarında da artış yaşanmasını beraberinde getirmiştir. ABD'de 1920'li yıllardan itibaren hız

kazanan yatırım artışları krize kadar sürmüştür. Kriz öncesi kredi hacmi büyümüştür. Borsada da aşırı bir genişleme söz konusu olmuştur. Spekülatif ataklar sonucu 1928 yılından itibaren mal fiyatlarındaki düşüşlerle birlikte yatırımcılar panikle borsadan çıkmaya başlamışlardır (Çolak, 2009: 52). Krizin derinleşmesinin birçok sebebi olduğu gibi gerekli ve yerinde politikaların uygulanmamış olması da oldukça önemlidir. 1928 yılına kadar sıkı para politikası uygulanmıştır ve bu durum borsanın çöküşüne kadar devam etmiştir. 1929 yılında hisse senedi fiyatlarının % 50 oranında düşmesi durgunluğu arttırmıştır. Bu dönemde ABD'deki işsizlik oranı % 3'ten % 25'e çıkmıştır. GSYİH % 30 oranında düşmüştür. Bunalım 1933 yılına kadar sürmüştür (Mehren, 2009:1-3).

Yaşanılan son ekonomik kriz olan 2008 krizi de gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında ortaya çıkmış olup, ABD'deki mortgage problemiyle başlamıştır. Gelişmiş ülkelerde başlayan bu finansal kriz, kredilerin dondurulması ve ev fiyatlarının ani bir şekilde düşmesiyle derinleşmeye başlamıştır (Karshenas, 2009: 1). Önceleri sadece finansal piyasalarla sınırlı kalacağı tahmin edilen kriz, aşırı arz sonrası yaşanan talep daralması sebebiyle aynı zamanda bir reel sektör krizi haline gelmiştir. ABD Merkez Bankası'nın finansal piyasalara olan müdahalelerinin yetersiz kalması nedeniyle bankalardaki kredi hacmi daha da artış göstermiştir. Yetersiz önlemler krizin olumsuz etkilerini reel ekonomide derinleştirmiştir (Çolak, 2009: 51-52). Uzun ve derin bir durgunluğun yaşanması 1929 tecrübesinin akıllara gelmesine yol açmıştır. İşsizlik, tasarruflar ve krediler konusunda endişeler yaşanmaya başlamıştır. Sonuç olarak da tüketici harcamaları düşmüş, yatırımlar azalmış ve işsizlik hızlı bir şekilde artış göstermiştir (Blanchard, 2008: 8).

Her iki kriz arasında bazı benzerlikler ve farklar mevcuttur. İki kriz de kredi hacminin hızlı bir şekilde genişleme göstermesinden kaynaklanmıştır. Kredi patlamasıyla birlikte bankacılık sektöründe önemli kayıplar meydana gelmiştir. İki krizin benzerlik gösterdiği noktalardan biri; kredi aracılığında meydana gelen çöküştür (Mehren, 2009: 1) İki krizde de krediyi sağlayan, bankalar ve sermaye piyasaları düzgün işleyemez duruma gelmişlerdir. Bankalar ve yatırımcılar çok fazla risk almışlardır. Büyük bunalımda olduğu gibi yaşanan son krizde de varlık fiyatlarında balon olarak nitelendirilen aşırı artışlar ardından da fiyatlarda ani düşüşler yaşanmıştır (Mehren, 2009: 8). Bazı ekonomistler 2008'de yaşanan durgunluğun Büyük Bunalımdakinden daha derin olduğunu düşünmektedir. Çünkü bu dönemde 1929'a göre finansal araçların sayısının daha fazla ve karmaşık olması krizin çözümünü zorlaştırarak diğer sektörlere sıçramasını kolaylaştırmıştır (Mehren, 2009: 8).

1929 krizinden finansal sektör etkilenmekle birlikte reel sektör çok daha fazla etkilenmiştir. Bu nedenle 1929 bunalımından çıkışta talep yönlü

Keynesyen politikalar etkili olmuştur. Keynesyen politikalar para politikasından ziyade maliye politikası araçlarını kullanmak suretiyle krizden çıkışı sağlayabilmiştir. Ancak 2008 krizinde finansal krizin ön plana çıkması sonucu ilk olarak para politikası önlemlerine başvurulmuştur. Bununla birlikte finansal piyasalardaki sorunlar kısa bir süre içinde reel sektörü de etkisi altına almıştır.

Finansal kriz sonucu oluşan güven kaybı toplam talepte ciddi bir düşüşe neden olmuştur. Hükümetler ve merkez bankaları krizin etkilerini azaltmak adına faizleri indirme yolunu seçmişlerdir. Ancak faiz oranları kriz öncesinde de düşürülmüş olduğundan kredi koşulları sıkı kalmış birçok ülkede de toplam talep arttırılamamıştır. 1997 Asya krizinde kolay bir şekilde uygulamaya konulan ihracatı arttırmaya yönelik önlemler, tüm dünyayı etkisi altına alarak ekonomilerin küçülmesine neden olan 2008 krizinde etkili olamamıştır. Finansal krizlerin beraberinde getirdiği, parasal aktarım mekanizmasının zayıflaması sonucu para politikası önlemleri etkisiz kalmıştır. Bozulan finansal yapının düzeltilmesi de kısa vadede gerçekleşmesi oldukça güç bir önlemdir. İşte tüm bu sebeplerle; genişletici maliye politikası önlemleri tekrar gündeme gelmiştir (Bocutoğlu ve Ekinçi, 2009: 76-77).

Kapitalizmin küreselleşmesiyle beraber, krizler çıktığı ülkeyle sınırlı kalmamaya başlamıştır. Küreselleşmeden önce, krizlerin ulusal düzeyde kalmasının istisnasını 1929 krizi oluşturmaktadır. Ancak bu krizde, dünyada henüz bütün ülkeler serbest piyasa ekonomisini benimsemiş olmayıp, merkezi planlı ekonomik sistemle de yönetilen ülkelerin olması krizden bazı ülkelerin etkilenmesini engellemiştir (Eğilmez, 2009: 52). Oysa 2008 krizi; finansal sistemin, tam anlamıyla küresel bir sistem olduğunu net bir şekilde ortaya çıkarmıştır. Kriz ABD’de başlamakla birlikte kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Blanchard, 2008: 10).

4. IMF VE EKONOMİK KRİZLER

4.1. IMF’in Krizlere Etkisi

II. Dünya Savaşı’ndan sonra ortaya çıkan tablo savaş sonrası girilen dönemin uluslararası ilişkilerinde belirleyici bir role sahip olmuştur. Bu dönemde yeni bir dünya düzeni kurulması ihtiyacı hissedilmiş, bu yeni siyasi ve ekonomik düzenin lideri ABD olmuştur. Hem siyasi hem ekonomik istikrarın bir arada sağlanması beraberinde uluslararası kurumsallaşma ihtiyacını getirmiştir (Günel, 2001: 1031). ABD’nin önderliğinde kurulmuş olan bu yeni ekonomik sistemde, üç temel konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlar; *serbest piyasa ekonomisinin benimsenmesi, sermaye hareketlerinin liberalizasyonu ve uluslararası para sisteminin düzenlenmesidir*. İlk iki

konunun gerçekleştirilmesi beraberinde ABD Dolarına bağlı yeni bir uluslararası para sisteminin düzenlenmesini getirmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda 1944 yılında Bretton Woods Konferansı düzenlenmiştir. Uluslararası kurumsallaşmanın gerekliliği sonucu Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (IBRD) ve Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) kurulmuştur (Günel, 2001: 1031-1032).

1944 yılında ödemeler dengesizliğini gidermek amacıyla kurulan IMF'in görevleri zaman içerisinde genişleme göstermiştir. Daha önce de üzerinde durulan dünya ekonomisinde gerçekleşen gelişmelerin bunda etkisi oldukça büyüktür.

1960'lı yıllardan itibaren, enflasyon sorunu yaşayan ülkelere IMF sabit kura dayalı istikrar politikaları uygulamalarını önermiştir. Bu politikaların sonucunda, ülkeler ödemeler dengesizlikleri, yüksek oranlı devalüasyonlar ve uluslararası rezerv kayıplarıyla karşı karşıya kalmışlardır. IMF'in öngördüğü, döviz kuruna dayalı istikrar programlarının getirdiği sonuçların genel özelliği, ilk uygulandıkları dönemde ekonomide büyüme sağlamaları ve ulusal paranın değerlenmesine yol açmaları, daha sonra ekonomide daralmanın yaşanmasıdır (Günel, 2001: 1030).

Özellikle 1980'li yıllardan itibaren yaşanmaya başlayan küreselleşme süreci ile birlikte IMF, liberalizasyon politikalarının ülkelerde uygulanmasında etkili olmuştur. Küreselleşme ile finansal entegrasyon süreci başlamış ancak bu süreç beraberinde bir çok finansal kriz getirmiştir. Yaşanılan bu krizler, uygulanan iktisat politikalarıyla kriz teorilerinin etkinliğinin sorgulanmasını gerektirmiştir (Turgut, 2006: 5).

1997 yılında mali bir kriz olarak nitelendirilen Asya Krizi yaşanmıştır. Bu krizin nedenleri; 1990'larda IMF'in desteklediği finansal sektör liberalizasyonunun, Güneydoğu Asya Ülkeleri'ni, aşırı küresel sermaye birikimiyle karşı karşıya bırakması ve buna bağlı olarak yaşanan gelişmeler şeklinde açıklanabilir. Bu dönemde yatırımcıların yeterli bilgiye sahip olmamaları sonucu aldıkları yanlış yatırım kararları, ülkelerin, sermaye kaçışları, para devalüasyonları ve borçlanma oranında artışlarla yüzleşmesine yol açmıştır (Beeson and Broome, 2008: 399). IMF'in bu krizde eleştirildiği en önemli nokta; daha önce serbest piyasa ekonomik sistemine ilişkin tecrübesi olmayan ülkelere, ekonomik büyümeyi sağlamak adına ani bir şekilde neoliberal politikalar uygulamalarını önermiş olmasıdır. Ayrıca politikalar uygulamaya konulduktan sonra da ülkelerin ekonomik performanslarının gayet iyi olduğunu deklare etmesi ve hemen arkasından ülkelerin yüzleştiği kriz dikkat çekmiştir. Bu durum da IMF'in krizi önceden tahmin edemediğinin ve ülkeleri yanlış yönlendirdiğinin düşünülmesine yol açmıştır (Beeson and Broome, 2008: 398). Yine IMF'in bu krizde eleştirildiği diğer bir nokta da; ülkelere, ülkelerin ekonomik ve sosyal

durumlarını göz önünde bulundurmadan tek tip politika önermesidir (Chwieroth, 2008: 13). Ancak IMF kendisine yöneltilen bu eleştirilere rağmen kriz sürecinde aktif bir şekilde rol almıştır (Turgut, 2006: 6).

Yaşanan son kriz de, yine uluslararası kuruluşların küresel ekonomiyi iyi bir şekilde yönetip yönetmediği ile ilgili bazı soruların akla gelmesine neden olmuştur.

10 yıl öncesine kadar piyasa liberalizasyonuna yönelik politikalar ön plandayken, günümüzde serbest piyasalar çökmüş durumdadır. Finansal krizlerin temelinde başıboş piyasaların yattığı düşüncesi yaygındır (Chorev and Babb, 2009: 459). 2008 krizinin de kapitalizmin finansallaşma sürecinin doğrudan bir ürünü olduğu düşünülmektedir. IMF'nin de doğrudan olmasa bile dolaylı yollardan 2008 krizini tetiklediği düşünülmektedir.

IMF gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkenin genel makroekonomik değişkenleri (GSYİH, enflasyon oranları gibi) konusunda tahminlerde bulunmaktadır. Bu, IMF'nin çok taraflı gözetim aktivitesi olarak adlandırılmaktadır. Yatırımcılar yatırımlarını gerçekleştirirken ülke değerlendirmelerini IMF'in bu aktivitesi sonucu oluşturduğu verilere dayanarak yaparlar. Bu sebeple de IMF tahminlerinin tarafsız ve etkin olması gerekir. Ancak IMF üzerinde politik etkiler mevcuttur (Dreher et.all, 2008: 146).

IMF'in finansal kaynaklarını, üye ülkeler tarafından koyulan kotalar oluşturmaktadır. Bu kotalar, ülkelerin alınacak olan kararlarda oy gücünü ve aynı zamanda dünya ekonomisindeki yerlerini de belirlediğinden önemli bir yere sahiptir. IMF'nin bu anlamda en güçlü beş üyesi; ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere'dir. Örneğin ABD tek başına tüm oyların % 17'sine sahiptir. Bu ülkenin IMF'in önemli kararlarını veto etme hakkı vardır. İşte IMF tahminleri üzerindeki etkiler bu noktada ortaya çıkmaktadır. Kuruluş güçlü ülkelerin lehine olacak şeklide iyimser ya da kötümser tahminlerde bulunabilmektedir. Makroekonomik göstergelerle ilgili yanlış bir tahmin krizi hızlandırmaktadır. Dikkat çeken diğer bir nokta da; ekonomik istikrar risk altında iken kuruluşun tahminlerinin çok daha iyimser olmasıdır (Dreher et.all, 2008:146-152).

2008 krizinden önce küreselleşme süreciyle beraber ekonomide istikrarın sağlanması, özelleştirmelerin yapılması, serbestleşme gibi kurallar çerçevesinde uygulanan politikalar merkezden çevreye tek yönlü olarak iletildiği için demokratik olmama yönünden eleştirilmiştir. Bu sistemde daha çok İkinci Dünya Savaşı'nda galip gelen gelişmiş ülkelerin çıkarları doğrultusunda hareket edilmiştir. Kuruluşun finansman biçimi ve bunu yansıtan oy hakları, gelişmiş ülkelerdeki ekonomik dengesizlikler karşısında etkisiz kalmasına yol açmıştır. G-7 ülkelerinin 1980 yılında dünya üretiminden aldığı payın % 76 düzeyinde gerçekleşip 2008 yılında % 68'e

inmiş olması, dünya ekonomisinde G-20 ülkelerinin önemini arttırmıştır. Bu doğrultuda IMF için oy dağılımı gelişmekte olan ülkeler lehine değişmektedir. Kurumların karar alma süreçleri tam anlamıyla demokratikleşmedikçe ve gelişmiş ülkelerden bağımsızlaşmadıkça kriz konusunda kökten çözümlerin üretilmesi mümkün olmayacaktır (Sak ve Çağlar, 2009: 2).

Birçok ekonomiste göre 2008 krizi önceden tahmin edilebilirdi. 2007 yılının ortalarına kadar ekonomideki riskler, volatilitenin ve faizlerin her zamankinden düşük, kaldıraçlamanın ise yüksek olmasına rağmen göz ardı edilmiştir. Çünkü son yıllarda ABD’de finansal ürünlerde yaşanan hızlı gelişmeye bağlı olarak ekonomik genişleme söz konusu olmuştur. Bu dönemde IMF yüksek büyüme hızını ön plana aldığı için riskli varlıkları desteklemeye devam etmiştir. (Goodhart, 2008: 331).

Son otuz yıldır IMF’in ekonomik bunalımlar karşısında kısmen başarılı olduğu düşünülürken beraber, üç önemli problemin varlığından söz edilebilir. *Birincisi*, IMF’nin finansal desteği doğrultusunda ülkeler tarafından uygulanan ekonomik uyum programları politik açıdan tartışmalıdır. *İkincisi* IMF’in küresel gözetim ve denetim sistemi yetersiz kalmaktadır. Ve *üçüncüsü*; IMF özellikle ABD ve Avrupa Ülkeleri gibi endüstrileşmiş ülkeler tarafından yönlendirilmektedir. Bu da değişen dünyada kuruluşun gücünü azaltmaktadır (Truman, 2009: 3).

4.2. IMF’in Reforme Edilmesi

IMF, küresel ekonomiyi yönlendiren bir kuruluştur. Neoliberalizm eski popülaritesini yitirmiş olsa bile liberal politikaları benimsemiş olan IMF önemini yitirmemiştir (Chorev and Babb, 2009: 460). Ancak; IMF’in dünyada yaşanan küreselleşme süreciyle birlikte geçirdiği evrim istenilen düzeyde gerçekleşmemiştir. Son yıllarda da, bazı kesimler tarafından Kuruluş’un küresel ekonomide ve finansal sistemde ülkelere yardımcı olma konusundaki rolünün azaltılması gerektiği savunulmuştur. 2005 yılında IMF’in verdiği toplam kredi tutarı 100 milyar dolarken 2008 yılında bu tutar 10 milyar dolara düşmüştür (Truman, 2009: 3).

Son bir yıla kadar IMF’in finansal piyasalardaki rolünün azaltılması konusu tartışılırken yaşanan kriz sonucu ülkeler yine ilk olarak IMF’in yardımına başvurmuşlardır. Krizi en az zararla atlatabilmede alınacak isabetli kararların önemi büyüktür. Bu kriz sürecinde alınacak isabetli kararlar gelecek krizleri önleyememekle birlikte, yaşanan krizin olumsuz etkilerini en aza indirerek finansal piyasalarda istikrarı sağlayabilir (Truman, 2009: 3-4). İstikrarın sağlanması biraz da; IMF içerisinde gerçekleşmesi istenen reformlara bağlıdır. Çünkü, bu süreçte IMF’nin, para sisteminde

koordinasyonu sağlayan tek kuruluş olduğu bir kez daha netleşmiştir (Businessday, 2009: 1).

2008 krizi kuruluşun çalışmalarında da derin etkiler yaratmıştır. Kriz sürecinde IMF, üye ülkelere destek olma sorumluluğunu almıştır. Daha önce geçiş ekonomileri tecrübesine dayanarak ürettiği politika çözümlerini gelişmiş ve krizin merkezinde olan ülkelere önermiş, kredi mekanizmalarını modernize ederek ve üye ülkelerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak daha fazla sorumluluk alma ihtiyacı hissetmiştir (Kato, 2009: 2).

Finansal krizin etkilerinin ortadan kalkması için, yeni bir küresel finans sisteminin oluşturulmasına ya da yeni uluslararası kuruluşların kurulmasına ihtiyaç yoktur. Varolan kurumsal çerçevenin bazı kurullarla yeniden düzenlenmesi ve dünyada piyasa ekonomisinin etkin bir şekilde işlemesi gerekmektedir (Haq, 2009: 163). Krize karşı uygulanacak reformlar, ekonomik istikrarın sağlanması, yenilikçiliğin geliştirilmesi gibi amaçlarla bağlantılı olmalıdır. Küresel ölçekte krizle ilgili çözüm yolları değerlendirildiğinde; kısa vadeli önlemler ancak mevcut durumu iyileştirir. Ancak uzun vadeli önlemler yeni bir krizin oluşmasını engellemeye yönelik olacaktır. Bu yapılmadığı sürece küresel ekonomik istikrar, büyüme ve yoksulluğun azaltılması gibi konular olumsuz bir şekilde etkilenecektir (Stiglitz, 2009: 282).

IMF'nin kriz sonrası kendi içerisinde aldığı birtakım değişim kararları vardır. Bunlar (Kato,2009:2): (1) Küresel finansal güvenlik ağının genişletilmesi, (2) IMF kredilerinde esnekliğin artırılması, (3) Gözetimin güçlendirilmesi, (4) Daha yararlanılabilir bir kuruluş haline gelmesi olarak sayılabilir.

IMF'nin modernize edilmesiyle ilgili çalışmalar 2008 yılında yeniden yapılandırılmayla hızlandırılarak 2009 yılında da devam etmiştir. Kuruluş kriz ile birlikte, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde acil politika önlemlerinin alınmasına karar vermiştir (IMF, 2009: 2). Kuruluş bankaların yeniden sermayelendirilmesine, bilançoların temizlenmesine ve para politikası desteğinin öneminin kavranmasına yönelik çalışmalar yapmıştır. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ve yeterli mali gücü olan ülkeleri bu güçlerini, talebi arttırmak için kullanmaları yönünde teşvik etmiştir (IMF, 2009: 3-4).

IMF'in yönetim direktörü Dominique Strauss-Kahn, IMF'in 2008 yılının ilk çeyreğinde, üye altı ülkeye uyum programları için 45 milyar dolar tutarında kredi desteğinde bulunduğunu açıklamıştır. Ekim 2008'de de IMF İcra Kurulu yeni bir Kısa Vadeli Kredi Kolaylığının oluşturulmasına karar vermiştir (Truman, 2009: 4).

2007 yılında başlayıp 2008 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan kriz, gelişmekte olan ülkeleri daha çok etkilemiştir. Dünya ticaret

hacminde yaşanan küçülme ve mal fiyatlarındaki düşüş krizin reel sektörü de etkisi altına almasına neden olmuştur. Doğrudan yabancı yatırımlar 2007 yılında en yüksek seviyesine ulaşmışken 2008 kriziyle birlikte düşüşe geçmiştir. Bu yatırımların düşmesi de, özellikle petrol ve maden ihracatçısı olup geliştirmekte olan ülkelerin krizden olumsuz bir şekilde etkilenmesine neden olmuştur. Ayrıca gelişmiş ülkelerde başlayan işsizlik sorunu, bu ülkelere çalışmak için giden işçilerin işsiz kalmasına neden olarak, geliştirmekte olan ülkelerde zaten yapısal bir sorun olarak süregelen bu konuyu daha da derinleştirmiştir (Karshenas, 2009: 1-2). Ayrıca, krizin etkisiyle artış gösteren gıda ve yakıt fiyatları özellikle düşük gelirli ülkeleri olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Bu sebeple; IMF Yoksulluğun Azaltılması ve Büyüme Programı adı altında bu ülkelere destek olmak için finansmanını arttırmıştır. Krizin tüm dünyayı etkisi altına alması sonucu acil finansman mekanizmasıyla hızlandırılmış destek sunmaya başlamıştır. Nisan 2009'da da krizin geliştirmekte olan ve düşük gelirli ülkeler üzerindeki baskılarını hafifletmek adına G-20 liderleri bir araya gelerek IMF'nin normal kapasitesini genişleterek 750 milyar Dolara yani üç misline çıkarmıştır. Buna bağlı olarak IMF'in düşük gelirli ülkelere verdiği imtiyazlı kredilere ilişkin kaynakları iki katına ulaştırken, Genel Özel Çekme Hakları da 250 milyar Dolar tutarında artış göstermiştir (IMF,2009:4).

Kuruluş, krizin sebeplerini, kapsamını ve sonuçlarını anlamak için finansal kurumlarla işbirliği sağlanması yönünde çaba sarfetmiştir ve özellikle Finansal İstikrar Kurulu ile görüşmeler yaparak gelecekteki krizlerin önlenmesine yardımcı olacak dört alan belirlemiştir. Daha iyi düzenleme, daha iyi gözetim, daha iyi finansman düzenlemeleri ve daha iyi uluslararası işbirliği ile krizlerin önlenebileceği düşünülmektedir (IMF, 2009: 6). 2008 yılı başında başlayan ve 2009 yılında devam eden yeniden yapılandırmaya ilişkin reformlar IMF'yi daha iyi odaklanmış bir kurum haline getirmeye yöneliktir. IMF'in gelir kaynakları çeşitlendirilerek kuruluşun yatırım yetkisi artırılmaya çalışılmıştır. 2009 yılındaki faaliyetler daha önceki yıllarda başlamış olan saydamlık, hesap verebilirlik ve açıklık yönündeki çabalar doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (IMF, 2009: 8).

Dünya Bankası ve IMF yine 2009 yılı içerisinde İstanbul'da her yıl gerçekleştirilen toplantıyı düzenleyerek bazı kararlar aldıklarını bildirmişlerdir. Alınan kararlar "İstanbul Kararları" adı altında düzenlenmiştir. Bu kararlarda IMF ve Dünya Bankası'nın çalışma biçimlerinin ve yaklaşımlarının değişmekte olduğu vurgulanmıştır (Sak ve Çağlar,2009:2).

5. SONUÇ

2008 Küresel Ekonomik Krizi, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımından sonra yaşanan en büyük kriz olarak nitelendirilmektedir. ABD'deki mortgage kredilerinin aşırı genişlemesi sonucu ortaya çıkan kriz, gelişmiş ülkelerin finansal piyasalarında başlamış olup kısa sürede özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Kriz başladığında finansal piyasalarla sınırlı kalacağı tahmin edilirken daha sonra reel sektöre de sıçramıştır. Kriz sonrası önlemlerin yetersiz kalması dünya ekonomisinde derin etkiler oluşmasına yol açmıştır. Uzun ve derin bir durgunluğun yaşanması da akıllara 1929 tecrübesinin gelmesine neden olmuştur. Her iki krizin de kredi aracılıklarında meydana gelmesi benzerlik gösterdikleri yanlardan biridir. Ancak günümüzde finansal araçların sayısının fazla oluşu 2008 krizinin çözümünü daha da zorlaştırmaktadır.

Dünya ekonomisini yönlendiren en önemli kuruluşlardan biri olan IMF'nin de küresel ekonomiyi iyi yönetip yönetmediği konusu, yaşanan son krizle tekrar gündeme gelmiştir. IMF'nin en önemli görevlerinden biri olan gözetim aktivitesinin taraflı olduğu düşünülmektedir. Ayrıca krizin sinyallerinin 2007 yılından beri alınıyor olmasına rağmen mali kuruluş ABD'deki yüksek büyüme hızını ön plana alınarak riskleri göz ardı etmiş ve riskli varlıkları desteklemiştir. Bu da krize gereken zamanda müdahale edilememesine yol açmıştır.

Kriz sürecinde uygulanacak politikaların isabetli olmasının 2008 krizini en az zararlarla atlatabilmede önemi büyüktür. 1997 Asya krizine olduğu gibi 2008 krizine de etkileri olduğu düşünülen IMF'in son birkaç yıla kadar piyasalardaki rolünün azaltılması konusunda görüşler yaygınlaşmışken, yaşanan kriz sonucunda ülkeler yine ilk olarak kuruluşun yardımına başvurmuşlardır. Böylece IMF'nin uluslararası para sistemindeki koordinasyonu sağlayan en önemli kuruluş olduğu bir kez daha netleşmiştir. Ancak kriz sonrası ekonomik istikrarın sağlanması biraz da IMF içerisinde gerçekleşmesi istenen reformlara bağlıdır.

Nitekim, kriz sonrası IMF, hasarın telafisi için önlemler almaya ve kendi içerisinde yeniden yapılandırma çalışmalarına başlamıştır. Bunlara ilişkin alınan kararlar; *küresel finansal güvenlik ağının geliştirilmesi, kredilerde esnekliğin artırılması, gözetimin güçlendirilmesi ve daha yararlanılabilir bir kuruluş haline gelmesi* şeklinde özetlenebilir.

Bu süreçte krizin etkilerinin azaltılması ve kuruluşa olan güvenin artırılması için; küresel ekonomik ve finansal sistemin doğru temellere oturtulması şarttır. Uluslararası iktisat politikaları çok taraflı bir şekilde incelenmelidir. IMF'nin zamanında ve doğru tespitlerde bulunup hemen harekete geçebilmesi bağımsız bir kuruluş olabilmesine bağlıdır. Bunun için

IMF gelişmiş ülkelerin etkisinden kurtulmalı ve yeni piyasa ekonomilerinin ve gelişmekte olan diğer ülkelerin kuruluşun karar alma sürecinde daha fazla söz hakkına sahip olmaları gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Aktan, Coşkun Can, Hüseyin Şen (Kasım-Aralık 2001) “Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri”, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı:42, 1225-1230.
- Aydoğuş, Osman,(2009),“2008-09 (?) Küresel Krizi’nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler” *Tisk Akademi*, Özel Sayı II, 27-49.
- Beeson Mark, Andre Broome (December 2008), “Watching From The Sidelines? The Decline Of The IMF’s Crisis Management Role”, *Contemporary Politics*, Vol.14, No.4, 393-409.
- Blanchard, Olivier (2008), “Cracks in the System”, *Finance & Development*.
- Businessday, (2009), Global Economic Meltdown and IMF Reforms”, “http://www.businessdayonline.com/index.php?option=com_content&view=article&id=5937:global-economic-meltdown-and-imf-reforms&catid=98:editorial&Itemid=351, erişim tar: 01.09.2010.
- Bocutoğlu, Ersan, Aykut Ekinci (Ocak-Haziran 2009), “Genel Teori, Küresel Krizler ve Yeniden Maliye Politikası”, *Maliye Dergisi*, Sayı 156, 66-82.
- Chorev Nitsan, Sarah Babb (2009), “The crisis of neoliberalism and the future of international institutions: A comparison of the IMF and the WTO”, *Springer Science*, 459-484.
- Chwieroth, Jeffrey M. (2008),“Normative Change from Within: The International Monetary Fund’s Approach toCapital Account Liberalization”, *International Studies Quarterly*, 129-158.
- Çolak, Ömer Faruk (2009), “2008 Krizinin 1929 Krizi ile Benzerlikleri Üzerine Bir Analiz”, *Tisk Akademi*, Cilt 4, Özel Sayı:II, 51-69
- Eğilmez, Mahfi (2009), *Küresel Finans Krizi*, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul.
- Goodhart, C.A.E (2008),“The Background To The 2007 Financial Crisis” *Springer-Verlag Forum*, 331-346.
- Günel, Mehmet (Kasım-Aralık, 2001), “Krizler, IMF’nin Rolü ve Türkiye”, *Yeni Türkiye*, Ekonomik Kriz Özel Sayısı II,, Sayı 42, 1029-1038.
- Haq, Zia Ul,(2009), “Financial Crisis and Its Remedies” *African Journal of Marketing Management*, Vol 1(6),161-164.
- IMF Yıllık Raporu (2009),
http://www.imf.org/external/lang/turkish/pubs/ft/ar/2009/pdf/ar09_tur.pdf,
erişim tar: 20.12.2009.
- Ito, Hiro (2009) “US Current Account Debate With Japan Then, With China Now”, *Journal of Asian Economics*, No.20,, 294-313.

- Dreher, Axell, Silvia Marchesi and James Raymond Vreeland (2008), “The Political Economy of IMF Forecasts”, *Public Choice*, 145-171
- Karshenas, Massoud (2009), “The Impact of the Global Financial and Economic Crisis on LDC Economies”
<http://www.unohrlls.org/UserFiles/File/Elle%20Wang%20Uploads/UNLD C2.pdf>, erişim tar: 27.08.2010.
- Kato, Takatoshi (June 2009), “The IMF’s Response To The Global Crisis”,
<http://www.imf.org/external/np/speeches/2009/062509.htm>, erişim tar: 10.12.2009.
- Krugman, Paul (1979), “A Model Of Balance Of Payment Crisis”, *Journal Of Money, Credit And Banking*, Vol. 11, No.3.
- Krugman, Paul, “Reagan Did It”, The New York Times,
<http://www.nytimes.com/2009/06/01/opinion/01krugman.html>., erişim tar: 14.12.2009.
- Mehren, Alan Von (February 2009), “Global: Lessons From the Great Depression”, *Danske Bank Research Paper*.,
- Önder, İzzettin (Eylül-Ekim 2001), “Ekonomik Kriz”, Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı I, Sayı 42.45-55.
- Sak, Güven, Esen Çağlar (2009), “Washington Mutabakatından İstanbul Kararları’na: Nereye Doğru Gidiyoruz?”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*.
- Stiglitz, J.E. (2009), “The Current Economic Crisis and Lessons For Economic Theory”, *Eastern Economic Journal*, No. 35, 281-296.
- Togan, Sübidey (2009), “Küresel Kriz ve Türkiye”, *Tisk Akademi*, Özel Sayı II, 7-25.
- Truman, Edwin M. (January 2009), “The IMF And The Global Crisis: Role and Reform”, *Peterson Institute for International Economics*, 1-9.
- Turgut, Ahmet (Haziran 2006), Finansal Krizlerde IMF’nin Rolü Ve Önemi:1997 Asya Ve 2000- 2001 Türkiye Krizleri, *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, Yıl: 9, Sayı:10, .1-14.